Novitates Theriologicae, Pars 17: 74–79 (2025)
doi: http://doi.org/10.53452/nt1715

Кажани як об'єкти охорони й моніторингу в Національному природному парку «Великий Луг»

Євген Горбенко

Національний природний парк «Великий Луг» (Запоріжжя)
e-mail: horbenko84@gmail.com; orcid: 0009-0007-6536-4189

***Horbenko, Y.* Bats as objects of protection and monitoring in the Velykyi Luh National Nature Park.** — The article presents information on the species composition and ecological features of bats within the Velykyi Luh National Nature Park. The presence of 11 species of bats, among which *Nyctalus noctula* and *Pipistrellus pipistrellus* predominate, was established. The habitats and seasonal dynamics of activity of the identified species are analysed. Particular attention is paid to the role of the Park as a key area for the conservation of bat diversity in the region. The results of the study show the need to strengthen measures for the conservation of bat populations in the Park.

Вступ

Кажани є ключовою групою ссавців, які відіграють важливу роль у підтримці екологічної рівноваги та слугують індикаторами стану біорізноманіття. Значна частина видів рукокрилих потребує охорони, оскільки внесена до різноманітних червоних списків, і закономірно є об'єктами уваги, зокрема й у найближчих регіонах [Волох *et al.* 2014, 2021; Задорожна & Ганжа 2020].

Національний природний парк «Великий Луг» є важливим осередком для збереження кажанів завдяки унікальним природним умовам, що включають сприятливі місця проживання різних їх видів. Дослідження фауни рукокрилих у цьому регіоні дозволяє не лише встановити видовий склад, але й оцінити стан популяцій та сприяти формуванню ефективних заходів з охорони. У статті наведено результати моніторингу кажанів, видовий склад у межах Парку, поширення та охоронний статус виявлених видів.

Методичні зауваження

Науковцями парку у 2010–2021 роках організовано обліки кажанів, проведені спільно з фахівцями з Києва (О. Годлевською), Харкова (А. Влащенком) та Запоріжжя (В. Буселом) у різних біотопах Парку, включаючи лісові масиви та прибережні зони, а також штольні. Досліджено заказник загальнодержавного значення «Крутосхили Каховського водосховища» в межах НПП «Великий Луг», водно-болотні угіддя міжнародного значення № 2282 «Архі-

пелаг Великі та Малі Кучугури» та № 2273 «Заплава Сім Маяків». Дослідження проведено впродовж весняно-літньо-осінніх періодів, із застосуванням ультразвукового детектора та павутинних сіток, за методиками польових досліджень, описаних раніше [Влащенко & Гукасова 2009].

Для позначення категорій охорони використано такі скорочення: ЧКУ — Червона книга України (категорії ВР, ЗЗН, ННО, РД); МСОП — червоний перелік Міжнародного союзу охорони природи (категорії LC, NT), Берн (Бернська конвенція (додатки 2–3); Боннська конвенція (додаток 2); видів, занесених до додатків CITEC, немає.

Назви видів узгоджено зі списком, затвердженим Українським теріологічним товариством [Загороднюк & Ємельянов 2012] (з уточненнями за [Загороднюк & Харчук 2020] стосовно *Pipistrellus kuhlii* vs *lepidus*).

Загальна характеристика фауни

Усі виявлені види представляють родину Лиликових (Vespertilionidae). Загалом обліковано 11 видів п'яти родів — *Myotis, Plecotus, Nyctatus, Pipistrellus, Eptesicus*. Перелік видів представлено в табл. 1. Схема поширення видів кажанів на території Парку представлена на рисунку 1.

Найбільш численними видами кажанів території Парку є пергач пізній (*Eptesicus serotinus*), нетопир білосмугий (*Pipistrellus lepidus*) та нічниця водяна (*Myotis daubentonii*).

Серед рідкісних видів кажанів виявлено нічницю ставкову (*Myotis dasycneme*), яка занесена до ЧКУ зі статусом «зникаючий вид» та має категорію «близьких до загроженого стану (NT) за класифікацією Міжнародного союзу охорони природи (IUCN). Присутність нічниці ставкової на території Парку зумовлена насамперед наявністю карстових печер та покинутих штолень, які є важливими сховищами для зимівлі виду.

Таблиця 1. Види кажанів, виявлені в Парку, та їхні охоронні категорії

Рід	Вид	ЧКУ	МСОП	Берн	Бонн
Myotis	*Myotis dasycneme* — нічниця ставкова	ЗЗН	NT	2	2
	Myotis daubentonii — нічниця водяна	ВР	LC	2	2
Plecotus	*Plecotus auritus* — вухань звичайний	ВР	LC	2	2
	Plecotus austriacus — вухань австрійський	РД	LC	2	
Nyctatus	*Nyctatus noctula* — вечірниця дозірна	ВР	LC	2	2
	Nyctalus leisleri — вечірниця мала	ВР	LC	2	2
Pipistrellus	*Pipistrellus lepidus* — нетопир білосмугий	ВР	LC	2	
	Pipistrellus nathusii — нетопир лісовий	ННО	LC	2	2
	Pipistrellus pipistrellus — нетопир карлик	ВР	LC	3	
	Pipistrellus pygmaeus — непотир пігмей	ВР	LC	2	2
Eptesicus	*Ertesicus serotinus* — пергач пізній	ВР	LC	2	2

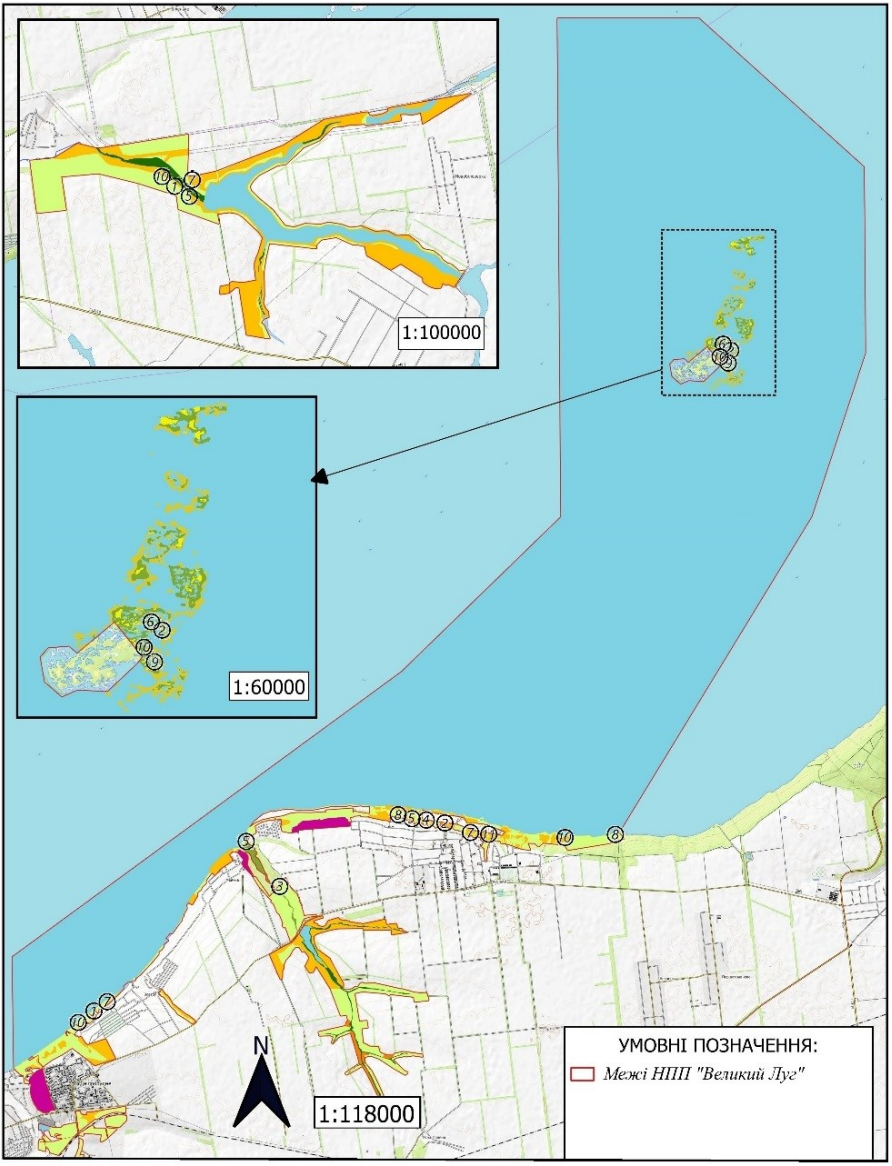

Рис. 1. Схема поширення кажанів на території НПП «Великий Луг» 1 — нічниця ставкова; 2 — нічниця водяна; 3 — вухань звичайний; 4 — вухань австрійський; 5 — вечірниця дозірна; 6 — вечірниця мала; 7 — нетопир білосмугий; 8 — нетопир лісовий; 9 — нетопир карлик; 10 — непотир пігмей; 11 — пергач пізній.

Анотований список таксонів

Рід нічниця (*Myotis*) представлений на території Парку двома видами: нічницею водяною (*Myotis daubentonii*) та нічницею ставковою (*Myotis dasycneme*). Обидва види демонструють прив'язаність до прибережних зон водойм, де знаходять оптимальні умови для полювання. *Myotis daubentonii* є відносно поширеним видом, зустрічається по всій території Парку, тоді як *Myotis dasycneme* зустрічається рідше (див. рис. 1). Обидва види виявлені як у складі літнього населення, так і на зимівлі у штольнях. Карстові печери та штольні відіграють значну роль як зимові сховища для роду *Myotis*.

Рід вухань (*Plecotus*) включає два види, виявлені в Парку: вухань звичайний (*Plecotus auritus*) та вухань австрійський (*Plecotus austriacus*). Ці види відмічено на лісових галявинах Маячанської балки та по узбережжю Каховського водосховища. *Plecotus auritus* зустрічається у заплавних лісах ВБУ «Сім маяків», тоді як *Plecotus austriacus* частіше трапляється на відкритих прибережних місцевостях Каховки. Знахідки цього виду доповнюють відомі місця його поширення в регіоні [Манюк & Лагута 2018]. Охорона цих видів вимагає збереження старих лісових насаджень.

Рід вечірниця (*Nyctalus*) представлений двома видами: вечірницею дозірною (*Nyctalus noctula*) та вечірницею малою (*Nyctalus leisleri*). Обидва види є деревними мешканцями, що полюбляють старі дуплисті дерева. *Nyctalus noctula* є одним із найпоширеніших видів у Парку, тоді як *Nyctalus leisleri* зустрічається рідше, зафіксований на території ВБУ «Архіпелаг Великі та Малі Кучугури» (див. рис. 1). Важливими заходами з охорони цих кажанів є збереження дерев із дуплами.

Рід нетопир (*Pipistrellus*) включає чотири види, виявлені на території Парку: нетопир білосмугий (*Pipistrellus lepidus* [= *kuhlii* s. l.]), нетопир карлик (*Pipistrellus pipistrellus*), нетопир лісовий (*Pipistrellus nathusii*) та нетопир пігмей (*Pipistrellus pygmaeus*). Ці види часто зустрічаються у різних біотопах, включаючи міські та сільські території. Найпоширенішим на території Парку видом є *Pipistrellus lepidus*, який надає перевагу антропогенним ландшафтам. Охорона цих видів передбачає підтримку біорізноманіття зелених зон.

Рід пергач (*Eptesicus*) представлений одним видом — пергач пізній (*Eptesicus serotinus*). Цей вид є одним із панівних на території Парку, поширений по всій території на відкритих ландшафтах та лісових узліссях. Він активно полює на комах у вечірній час. Основні загрози для цього виду пов'язані зі зменшенням чисельності старих дерев. Рекомендації щодо охорони включають збереження старих дерев у природних біотопах.

Водно-болотні угіддя та карст на території Парку

У межах Парку розташовано два водно-болотні угіддя міжнародного значення: № 2282 «Архіпелаг Великі та Малі Кучугури» площею 7674,25 га.

та № 2273 «Заплава Сім Маяків» площею 2140 га. Водно-болотні угіддя мають важливе значення для кажанів, оскільки вони забезпечують сприятливе середовище для їхнього проживання, харчування та розмноження.

Вся територія ВБУ «Архіпелаг Великі та Малі Кучугури» в межах Парку — заповідна, що сприяє збільшенню чисельності популяції кажанів. Також заповідною зоною в Парку є 213 га території Маячанської балки, де розміщені карстові печери, ліси, лісонасадження та степові угруповання, дотримання заповідного режиму цих територій сприяє збільшенню чисельності дендрофільних видів.

Гідрологічні процеси, що підтримують карстоутворення зі специфічно вираженими карстовими воронками та сифонами, що абсолютно не типове не лише для долини Дніпра, але і для усієї рівнинної частини півдня України. Наявність цієї унікальної геологічної пам'ятки підтримує велику видову різноманітність кажанів. Тут виявлено *Myotis dasycneme, Myotis daubentonii, Plecotus auritus* та *Nyctalus noctula.*

Підсумки

У НПП «Великий Луг» виявлено 11 видів кажанів, серед яких три є панівними — *Eptesicus serotinus, Pipistrellus lepidus* та *Myotis daubentonii.*

Територія Парку є важливим місцем зимівлі для таких видів, як *Myotis daubentonii, Plecotus auritus* та *Nyctalus noctula.*

Рис. 2. Штольні та територія навколо. Всі фото — співробітників Парку з архіву Парку.

Після осушення Каховського водосховища площа мілководдя збільшилася в рази, що повинно позитивно відобразитися на кормовій базі кажанів.

Після деокупації території Парку необхідно провести інвентаризацію населення кажанів та оцінити вплив на їхні популяції бойових дій, присутність окупаційних військ та проведення безконтрольних рубок дерев.

Подяка

Автор дякує Віктору Буселу, Олені Годлевській, Антону Влащенку за участь у проведенні обліків і визначенні видів кажанів. Дякую Ігорю Загороднюку за мотивацію до підготовки за редагування статті. Окрема подяка директору НПП «Великий луг» Тамарі Йосипенко та всім співробітникам за сприяння підготовці даної роботи.

Література

Влащенко, А. С., А. С. Гукасова. 2009. Разработка метода инвентаризации видового состава и структуры населения рукокрылых. *Заповідна справа в Україні*, **15** (1): 49–57.

Волох, А. М., В. Д. Сіохін, І. К. Поліщук, П. І. Горлов. 2014. Дослідження кажанів на території Українського Приазов`я за допомогою ультразвукового детектора в зоні впливу вітрової електростанції. *Branta*, **17**: 76–95.

Волох, А., П. Горлов, В. Сіохін, І. Поліщук. 2021. Видове різноманіття кажанів (Chiroptera) в Українському Приазов'ї та особливості їхнього перебування за сезонами *Theriologia Ukrainica*, **21**: 24–36. CrossRef

Загороднюк, І. В., І. Г. Ємельянов. 2012. Таксономія і номенклатура ссавців України. *Вісник Національного науково-природничого музею*, **10**: 5–30. https://bit.ly/3Y8cVRB

Загороднюк, І., С. Харчук. 2020. Список ссавців України 2020: доповнення та уточнення. *Theriologia Ukrainica,* **20**: 10–28. CrossRef

Задорожна, Г., Д. Ганжа. 2020. Про фауну кажанів Природного заповідника «Дніпровсько-Орільський» *Novitates Theriologicae*, **11**: 55–60. CrossRef

Манюк, В., А. Лагута. 2018. Вухань австрійський (Plecotus austriacus) у пониззі р. Кільчені (Лівобережне Подніпров'я). *Theriologia Ukrainica*, **16**: 149–151. CrossRef

Резюме

Горбенко, Є. **Кажани як об'єкти охорони й моніторингу в Національному природному парку «Великий Луг».** — У статті представлено відомості про видовий склад та екологічні особливості кажанів у межах Національного природного парку «Великий Луг». Встановлено присутність 11 видів рукокрилих, серед яких переважають *Nyctalus noctula* та *Pipistrellus pipistrellus*. Проаналізовано місця проживання та сезонну динаміку активності виявлених видів. Особливу увагу приділено ролі Парку як ключовій території для збереження різноманіття кажанів у регіоні. Результати дослідження засвідчують необхідність посилення заходів для збереження популяцій рукокрилих у Парку.